

Igor OKORN

Predadolescenca – poročilo in povzetek 14. PIEE Vzhodnoevropske psihoanalitične šole za otroško in mladostniško psihoanalizo

Preadolescence – report and summary from 14th PIEE Eastern European Psychoanalytic School for child and adolescent psychoanalysis

Novembra 2012 je v Ribnem pri Bledu potekala že 14. Psihoanalitična šola za otroško in mladostniško psihoanalizo v organizaciji IPA (Mednarodnega psihoanalitičnega združenja), EPF (Evropske psihoanalitične federacije) in Vzhodnoevropskega psihoanalitičnega inštituta (PIEE) ter pod koordinacijo in izvedbo lokalnega organizacijskega odbora slovenske skupine članov in kandidatov IPA. Naslov in tema šole je bila »Predadolescenca« [angl. Preadolescence]. Kot vsako leto je tudi tokrat šola trajala skupaj 7 dni in s petdnevni, celodnevni programom predavanj, diskusijami v velikih in malih skupinah ter filmskim večerom z diskusijo. Udeležence smo peljali tudi na zanimiv izlet ter ogled bližnjih znamenitosti, celotedensko druženje pa zaokrožili s slavnostno večerjo. Na šoli je tokrat sodelovalo 43 analizantov, kandidatov in članov IPA iz desetih držav ter 13 učiteljev iz devetih različnih držav.

V nadaljevanju bom skušal prikazati nekaj tem, ki so bile predstavljene na šoli ter razmišljanja, povezana z njimi.

Predstavljenih je bilo šest temeljnih člankov, vsakem izmed člankov je sledila tudi diskusija z razmišljanji. Teme člankov in diskusije so se po predstavitvi najprej obravnavale v manjših skupinah (do 10 članov) ter nato še v plenarni diskusiji med vsemi udeleženci. V nadaljevanju predstavljam teme in povzemam vsebine nekaterih člankov.

Italijanska psihoanalitičarka Marta Badoni je z uvodnim predavanjem »Predadolescenca, odložena leta« [angl. Preadolescence, an age suspended] podala opredelitev predadolescence kot obdobja, ki traja med 11. in 13. letom in se nekoliko razlikuje pri fantih in dekletih (glej njen članek na <http://www.psihoanalitiki-ipa.si/files/MartaBadoni-Preadolescence.pdf>). Razmišljanje o tem obdobju, pravi Badonijeva, nosi v sebi veliko negotovosti, različnih mnenj in je prežeto z veliko neznankami. Predadolescenco lahko opredelimo kot fizično, psihološko in socialno-kulturološko reakcijo na spremembe, ki nastopijo pred puberteto (Badoni). V Kafkovskem pogledu je veliko tveganje tega obdobja v prepoznavanju in doživljanju močne notranje in zunanje preobrazbe (metamorfoze). Nasploh je beseda preobrazba [angl. metamorphosis] poleg besede preoblikovanje [angl. transformation] največkrat uporabljena za opredelitev dogajanj v tem obdobju. Na eni strani se v tem obdobju ponovno prebudi otroška seksualnost, ki jo na drugi strani spremlja preobrazba telesa – tako trčita med seboj dve temeljni stvari, ki sta osnovni za psihološki razvoj in spremembo, brez da bi pri tem prišlo do izgube občutka sebe. V smislu mentalnega delovanja predadolescenca ni le nekaj, kar nastopi pred adolescenco – je obdobje, ki je preizkušnja

za duševne procese, ki se bodo šele začeli v obdobju adolescence. Kot pravi Bion, je to obdobje, ki zahteva veliko mero »negativne sposobnosti« [angl. negative capability] in zmožnosti »reverie«, to pomeni sposobnosti za ohranitev pozicije radovednega opazovalca in hkrati čakanja na uspešno telesno spremembo kot tudi sposobnosti za dojemanje celovitega preoblikovanja. Poleg tega predstavljajo spremembe pred in v puberteti tudi kompleksne nevrohormonske mehanizme, regulirane s hipotalamusom in občutljive na vpliv celotnega centralnega živčnega sistema, ki pa še niso popolnoma pojasnjeni. Gre za dve bistveni vrsti sprememb: razvoj primarnih spolnih organov, ki omogočajo zmožnost moških in ženskih spolnih funkcij, ter razvoj sekundarnih spolnih znakov in fizičnih sprememb, ki pomenijo začetek pubertete (Badoni).

Verjetno ne bi razpravljali o tem obdobju na takšen način, če ne bi Freud pred več kot 100 leti objavil znamenitih treh spisov o teoriji seksualnosti (Three Essays on the Theory of Sexuality, 1905). Temeljni pogledi v tem delu so sledeči: seksualnost je aktivna od začetka našega življenja in se aktivira in izraža skozi občutljivost območij erogenih con; človeška seksualnost se izkazuje skozi različna obdobja zgodnjega otroštva, potem predadolescenco in adolescenco; ti dve obdobji sta med seboj ločeni z obdobjem latence, katerega pomembna vrednost tiči v duševnih mehanizmih sublimacije in reaktivne formacije. Čeprav se obdobje latence krajša, je pomembno ravno zaradi zagotovitve manj travmatičnega prehoda v obdobje pubertete in zato predstavljajo motnje v tem obdobju možnost posledic v poznejših obdobjih. Če Freud govori o nevarnosti spolnega zapeljevanja v tem obdobju s strani bližnjih, potem lahko danes govorimo še o nagovarjanju in zapeljevanju s strani sveta odraslih in socialnega okolja, ki lahko otroka prikrajša za doživljanje njegove notranje realnosti s tem, ko ga sili in nagovarja v konformističen, čim hitrejši vstop v odraslost (Badoni).

Freud v začetku svojih spisov o seksualnosti pravi: »[...] simptomi nikakor ne nastanejo samo na račun t. i. normalnega seksualnega nagona, temveč predstavljajo spreobrnjen izraz nagona, ki bi ga označili kot perverznega, če bi se le ta lahko izrazil direktno kot namera fantazije ali bi deloval mimo zavednega. Ti simptomi torej nastanejo delno na račun nenormalne seksualnosti; lahko rečemo, da je nevroza negativ perverzije.« (str. 42)

Freud dodaja, da je človekova osnovna in univerzalna dovzetnost [angl. predisposition] seksualnega nagona perverzna in da se normalna seksualnost razvije kot rezultat organskih sprememb in psihičnih zadrževanj [angl. inhibition], ki nastopijo v procesu odraščanja (Freud, 1920).

Vrhunec te organske spremembe, povezane s psihološkimi procesi, je dosežen v predadolescenci.

V delu Petra Blosa (1958) lahko najdemo poseben pogled na obdobje predadolescence. Poleg vloge staršev v tem obdobju ter terapevta kot nekakšnega pomočnika staršev Blos razlaga tudi razliko med dekleti in fanti v tem obdobju. Kastracijska tesnoba (po Blosu) je pri dečkih usmerjena predvsem na arhaično mater in lahko vodi v to, da se deček zaščiti s tem, da se tesno poveže v skupino istospolnih prijateljev, kjer se čuti kot njen pomemben del. Na žalost pa danes takšne skupine delujejo ravno v nasprotni smeri – stran od podpore lastne identitete. Pri deklicah je separacijski proces od matere bolj dolgotrajen in boleč. V nameri, da se odmakne od svoje mame, dekle išče upornika v nasprotnem spolu, ki je zapeljiv in agresiven hkrati. To je obrambna oblika navidezne seksualnosti [angl. pseudosexuality], ki je v nasprotju z regresijo k predojdipski materi (Badoni).

Moses Laufer (1976) je razvil koncept Centralne masturbacijske fantazije [angl. central masturbation fantasy], »katere vsebina so različne regresivne zadovoljitve in temeljna spolna identifikacija«. Po Lauferju so te fantazije univerzalno prisotne ne glede na to, ali pri posamezniku pride do masturbacije ali ne. V času latence vsebina teh fantazij ostaja nezavedna, se pa izraža skozi različne oblike dnevnih sanjarjenj in skozi fantazije, ki jih spremlja masturbacija, skozi igre, odnose ali razne druge aktivnosti. Laufer verjame, da se uspešen prehod v adolescenco iz predadolescence lahko izpelje zgolj s »pretrganjem« regresivnih nagonov predgenitalnih želja, v nasprotnem primeru lahko deček ali deklica seksualni razvoj zaključita z doživljanjem masturbacije kot stalno ponavljajoče in preplavljajoče se izkušnje (Badoni).

Badonijeva navaja tri faktorje predadolescenčnih sprememb, ki jih moramo upoštevati: kakovost predhodnih izkušenj, soočanje s trenutnimi nagoni in odziv okolja. Od teh je faktor odziva okolja najbolj osnoven, saj zahteva vzpostavitev ravnovesja med nagonom in narcistično organizacijo osebnosti, ki se mora stalno preurejati. Tisto, za kar predadolescent prosi starše, je njihova diskretna prisotnost in hkrati nevsiljivost ter to, da ga tako spremljajo in podpirajo v njegovih odločitvah. Veliko je torej odvisno od tega, ali je starš dovolj takten v spremljanju dekleta ali fanta v prepoznavanju njegovih sprememb. Torej je temelj ravnovesja v odzivu okolja, ta pa leži v sposobnosti videti in prepoznati, in to brez posploševanja in brez vsiljevanja (Badoni).

Badonijeva v zaključku sestavka poda zanimivo ugotovitev in skrb vzbujajoče dejstvo, ki mu je treba posvetiti tudi vso terapevtsko pozornost, to je, da je vzrok fobičnih problemov v predadolescenci povezan s šolo in separacijsko tesnobo, povezano z njo. Za konec nas Italijanska psihoanalitičarka spomni na film »Gospodar muh« [angl. Lord of the flies], ki zelo nazorno prikazuje sliko obdobja predadolescence in težave, povezane s tem obdobjem.

Izjemno zanimiv je bil tudi prispevek Leene Klockars iz Finske z naslovom »Srčika seksualnosti« [angl. On the Essence of Sexuality]. Kot meni veliko psihoanalitikov (med njimi Fonagy, Green, Target), je dejstvo, da se danes o seksualnosti znotraj psihoanalize govori manj kot včasih, hkrati pa je seksualnost dosti bolj socialno viden pojav, kot je bil nekoč. Nekaj je vzrokov za to, med mogočimi je tudi sprememba paradigme od teorije gonov k objektivnim odnosom, razvoju in teoriji navezanosti, kakor tudi spremembe v smeri intersubjektivnosti. Poleg tega se v delu s pacienti kaže povečevanje problematike predojdipskega obdobja, ki pa je narobe razumljeno kot manj seksualno. Ker se metoda psihoanalitične tehnike vse bolj usmerja v smeri transferja in kontrattransferja, je včasih težje obravnavati in analizirati probleme seksualnosti (Klockars).

Kot je nakazal Freud v spisih o teoriji seksualnosti (1905), gre izvor človekove spolnosti iskati v otroških najzgodnejših izkušnjah zadovoljitev. Te zadovoljitve so primarno telesne, ujeete v naš implicitni spomin, povezane so z vzburljenjem, ki ga povzročajo potreba po hrani, želja po povezanosti ter ugodje in užitek, ki jih prinaša materino mleko in njene prsi. Sesanje prsta že v materinem trebuhu lahko razumemo kot zgodnjo izkušnjo zadovoljitve in avtoerotičnega užitka. »Življenje« fetusa je torej avtoerotično (Klockars). Čeprav gre v prvi vrsti za zadovoljitev telesne potrebe, pa je mati tista, ki zadovoljuje tudi otrokove psihološke potrebe. Freud pravi, da sta, kljub poudarku otroške seksualnosti na telesnih erogenih conah, zadovoljitev in užitek od vsega začetka povezana z drugimi ljudmi, seksualnimi objekti (1905).

Peter Fonagy (2008) pravi, da niti teorija gonov, niti teorija objektivnih odnosov sami nista

ustrezni za pojasnjevanje srčike oz. bistva psihoseksualnosti. Windloeher (2001) pa trdi, da objektna ljubezen in avtoerotizem obstajata skupaj skozi celotno otroštvo. Objektna ljubezen išče objekt in vzajemnost. Po francoski analitični šoli pa infantilna seksualnost ni izvor odrasle seksualnosti, temveč deluje kot ostanek celotno življenje in se izraža skozi fantazije, igro, dnevna sanjarjenja, kreativnost in skozi nezavedne dosežke duševnosti.

V zgodnji materinski negi otroka so njegove telesne želje in potrebe zadovoljene in priskrbljene s strani zunanje osebe. Zunanja oseba, praviloma mati, prevzame vlogo tistega, ki pomirja otrokovo vznburjenje, zadovolji potrebe in gone otroka, hkrati pa je predstavnik, povezovalc, organizator in integrira otrokovo izkušnjo. Vzajemna izkušnja in recipročnost prihajata vedno tudi s strani materine želje in potrebe. Mati si želi recipročnosti otroka, tako fizično kot tudi psihološko. Z mamino pomočjo in njeno interpretacijo so otroške telesne senzacije preoblikovane v otrokovo duševnost in razum, avtoerotizem postaja aloerotizem, implicitne izkušnje postanejo eksplicitne (Klockars).

Po Fonagyjevi teoriji navezanosti je to začetna izkušnja v procesu mentalizacije, medtem ko Bion ta proces imenuje za spremembo elementov beta v alfa elemente s pomočjo materine alfa funkcije. V najboljšem primeru vsebuje izkušnja tega odnosa občutek vzajemnosti, podeljeni skupni užitek in sobivanje. Freud (1905) pravi, da nihče ne more v celoti ubežati vplivu zgodnjih incestuoznih izkušenj. Primer je oralna faza razvoja, kjer se je otroku nemogoče izogniti odvisnosti od nekoga, ki mu daje zadovoljitev in užitek in kjer prevladuje iskanje intimnosti z objektom in diadni odnos (Klockars).

Po Laplancheu (2001) objekt otrokove zgodnje zadovoljitve ni mati kot objekt, temveč otrokovo stanje notranje zadovoljitve, ki je prejeto od matere v obliki hrane (mleka). S tem Laplanche misli na stanje avtoerotične zadovoljitve, ki je lahko stanje tudi pred rojstvom in je pozneje neizbežno izgubljeno. Zaradi same narave sobivanja in vzajemnosti seksualnost in zadovoljitev postaneta odvisna od objektov, zato je objekt iskan (Klockars). Ruth Stein (1998) pravi, da mati ne daje otroku le mleka in njenih prsi, temveč prebuja in prenaša s svojo senzitivno nego in lastno seksualnostjo na otroka skrivnostna [angl. enigmatic] sporočila nečesa, kar pripada obdobju odraslosti in s tem obdobju otrokove prihodnosti. Otrok ne more vedeti ničesar o tej uganki in je tudi še ne zmore razumeti, kljub temu pa gre za avtoerotično implicitno izkušnjo. Enigma vsebuje obljubo povrnitve izgubljenega, odstranitev zunanjega prikrajšanja in zadovoljitev ljubezenskih fantazij. Kot takšna je izhodišče za človekovo ustvarjalnost (Klockars).

Prepovedana avtoerotizem in seksualnost – vznik skrivnostne želje

Skrbna mati torej prepozna potrebe otroka, jih zadovoljuje ter prinaša užitek in radost na različne načine, tako telesno kot psihološko. Seksualnim užitkom otroka oz. zadovoljevanju in nudenju užitka otrokovim seksualnim območjem – erogenim conam ali zapeljevanju otroka – se matere izogibajo, kar ugotavljata v svojih študijah tudi Fonagy in Target (2007). Lahko se spomnimo Freudovega malega Hansa, ki ga je zanimalo, zakaj mati »ne da roke na tisto mesto«, ko ga umiva okoli penisa, kar mu povzroča ugodje. Z drugimi besedami, otroci ostanejo sami v svojih telesnih željah za užitki, ki izhajajo iz seksualnih delov telesa (Klockars).

Bollas (2000) opisuje, kako se spolna zloraba prenaša iz ene generacije na drugo. Mati, ki je bila sama žrtev spolne zlorabe, ni sposobna ravnati z otrokovimi spolnimi telesnimi območji

skrbno in nevtrarno, ker jih ne zmore videti in zaznavati drugače kot skozi svojo lastno izkušnjo zlorabe. Tako to vpliva na njeno skrb za otroka.

Če povzamemo, lahko rečemo, da mamino obnašanje v zvezi z spolnostjo in seksualnimi območji otrokovega telesa ostaja v otroškem mentalnem svetu nekaj drugačnega, posebnega, prepovedanega, »protizasedenega« oz. raje »zasedenega« [angl. cathected] na poseben način. Tako ostanejo območja tuja in odmaknjena, ker jih mati ni naredila za sprejemljive. Eden od rezultatov je lahko tudi, da ostane užitek, povezan s seksualnimi področji, podvržen sramu, skrivnostnosti in prepovedi. Tako seksualnost ostaja nekaj, kar je stalno na svojstven način tuje in nepredelano (Klockars).

Pomembno dejstvo je, da gre za nerazrešeno mejo med telesom in psiho, med sabo in drugim, med lastnim telesom in telesom drugega, med užitkom in bolečino, med zabavo in sramom, med nekom, ki zadovoljuje potrebe, in nekom, katerega potrebe so zadovoljene. Po drugi strani pa področje spolnosti postane bogato in prepredeno z fantazijami, dnevnim sanjarjenjem, norostjo in kreativnostjo. Kot ostanek otroških izkušenj je seksualnost regresivna in skrivnostna. Fantazije o »primarni sceni« tako ostanejo na neki način čudne in tuje, po drugi strani pa oseba razvija zmožnost kreativnega mišljenja in odkrivanja skrivnosti (Klockars).

Seksualnost, ojdipska integracija in identiteta nevezanega v nas

Otroški objektni odnos se iz diadnega spremeni v triadnega in kmalu je otrok sposoben, da zazna in razume ojdipsko dinamiko človeškega odnosa. Otrok počasi spoznava, da ni v centru vsega, da ni objekt želje vsakogar in tudi ne edini sad ljubezni, temveč produkt seksualnosti ter očetove in materine seksualne želje. To spoznanje pride kot presenečenje in celo kot ponižanje in v otrokovem razmišljanju je oče kriv za spremembo tega doživljanja in izgubo matere, čeprav je sprememba doživljanja matere v realnosti izraz otrokovih lastnih projekcij skrivnostne seksualnosti. Oče kot tretji postane t. i. »bad guy« in čeprav se zunanja mati ne spremeni, pride do spremembe ponotranjene matere. Prav tako oče omogoča otrokovo osvoboditev iz diadnega odnosa z materjo ter tako odpira nov svet. S tem je tudi oče ljubljen in idealiziran. Prihaja do radikalne spremembe otrokove podobe v ojdipalni fazi. Po nekaterih avtorjih se občutki, povezani s spolnimi deli telesa, okrepijo med tretjim in četrtem letom življenja delno tudi zaradi nevrološkega razvoja. Po Freudovih opažanjih igra anatomija spola usodno vlogo. Dejstvo, da imajo dečki penis, ima močne psihološke in psihoseksualne posledice na zmožnost občutenja senzacij. To se dogaja tudi pri deklicah, ko odkrijejo svoje očesu skrito spolovilo. V ojdipalnem obdobju tudi otrokova lastna doživljanja delov telesa postanejo bolj označena kot seksualna in s tem prepovedana, povezana s sramom in ne le z užitkom. Starševska spolnost in način, na katerega otrok postane izločen, okrepi otroške izkušnje seksualnosti kot nekaj prepovedanega. Spolnost in superiornost postaneta povezani. Konflikt, povezan z užitkom in zadovoljitvijo na eni strani ter prikrajšanostjo in sramom na drugi, daje otroku konfliktne in skrivnostne predstave o spolnosti, zato jih mora prikriti. To je lepo vidno pri masturbaciji mlajših otrok, ki še ne vedo dosti, zato jih ni sram, medtem ko štiri- ali petletnik zelo dobro ve, da je to nekaj, kar mora skriti pred drugimi. S strani psihoseksualnega razvoja ojdipalna faza da smisel in delno tudi vsebino spolnosti, ki je jasna otroku. V tej fazi morda splava na površje dejstvo, da spolnost v tem obdobju ne pripada otroku enako kot staršem. Otrok mora spati sam, medtem ko starša spita skupaj eden ob drugemu. Med staršema se dogaja nekaj, kar otrok ne more razumeti tudi zaradi svoje telesne nerazvitosti. Otrok ne more spoznati, kaj je spolnost v resnici, tudi če se pretvarja,

da to ve. Kljub temu da otrok v dobi latence prepusti spolnost staršem, je ta še vedno močno prisotna v njegovi duševnosti. Glavnina spolnih zlorab se zgodi v obdobju latence. To obdobje pa je pomembno za integracijo seksualnosti. Skrivnostna in odtujena seksualnost se bo počasi spremenila v fantazijo o objektu spolnosti in v krhke fantazije spolnega odnosa, ki pa so še vedno daleč stran od ljubezenskih objektov in z ljubeznijo povezanih fantazij. Dejstvo, da danes latenca postaja krajša, velikokrat postane problem. Oblačila, igre, konjički in zabava so vse prevečkrat odkrito seksualni in odkrita seksualnost vdira v svet vse mlajših otrok. Provokativna oblačila, uporaba seksualnosti v sporazumevanju ter filmi in računalniške igre, povezani s spolnostjo, so nekaj vsakdanjega. Ali to spodbuja in dela integracijo spolnosti lažjo ali težjo, pa še ni znano (Klockars).

Seksualnost zgodnje adolescence – integracija avtoerotizma in objekta

V zgodnji adolescenci spolnost ostaja nekaj prepovedanega in skrivnostnega, a hkrati vedno prisotnega. Deklice se ukvarjajo s svojimi telesnimi spremembami, menstruacijo, z videzom in razvojem telesa, medtem ko dečki pri sebi in pri sovrstnikih skrivaj opazujejo rast spolnega organa in telesno poraščenost. Fantazije »primarne scene« z otroštva nadomestijo strašljive, vendar vznburjajoče fantazije o seksualnem odnosu. Dečki in dekllice se v zgodnji adolescenci poskušajo dokopati do ideje, čemu njihovo spolovilo služi v spolnem odnosu. Računalniške igre, ki rešujejo probleme, in skrivnostne misije v zaprtih votlinah, igre agresije in nasilja, igre, povezane s krvjo in orožjem, so zato zanimive za dečke, medtem ko se dekllice osredotočajo na svojo zapeljivost in tragiko v diadnih in triadnih odnosih s prijatelji ali pa razmišljajo o svetu junakov, ki rešujejo in obsedajo mlada dekleta. Starši, posebno aktivna vloga očeta, mladostniški konjički ter prijateljski odnosi v tem obdobju, spodbujajo in pomagajo pri vezavi in integraciji seksualnih vznburjenj. Zgodnja mladost je čas vznesenosti, aktivnosti, ko mlada oseba najde kreativnost v avtoerotičnosti, v skrivnostni spolnosti in v novih objektivnih odnosih zunaj družine. Dotedanji razvojni dosežki posameznika postanejo odskočna deska za njegov nadaljnji razvoj v adolescenci. Za adolescenco ostane pomemben razvojni korak integracija vsega, kar je ostalo odprto v obdobju pred tem in je pod psihološkim in psihoseksualnim pritiskom gonov. Eden od velikih izzivov adolescence je ustvarjanje dovolj dobrih predstav o objektu spolne zadovoljitve in iskanje dovolj dobrega partnerja za delitev seksualnih želja in fantazij. Kljub temu da se spolnost in odnos posameznika do nje spreminjata skozi vse življenje, pa naj bi z vstopom v obdobje odraslosti normalno razvita mlada oseba morala biti spolno dozorela tako v biološkem kot tudi v psihološkem pogledu oblikovanja spolne identitete. S tem mislimo na sposobnost genitalne spolnosti, odkritje spolne identitete na kontinuumu moškost-ženskost, prilagoditev identitete spolni vlogi v odnosu do okolja in izbor identitete seksualnega partnerja (hetero oziroma homoseksualnost). Vendarle pa moramo ostati previdni, ko govorimo o t. i. normalnem razvoju na področju spolnosti oziroma seksualnosti, in raje pogledati na področje skrivnosti, mejnosti, absurdov in ustvarjalnosti (Klockars).

Spolnost je zelo telesna in zato zelo globoko usidrana, delikatna in absolutna. Seže onstran meja našega zavedanja in odločanja. Je skrivnostna in skoraj usodna. Videti je, kot da se razvija iz ene generacije v drugo brez prave moči vplivanja nanjo. Tudi če si starši želijo, zelo težko vplivajo na otrokov seksualni razvoj, kljub temu pa imajo pomemben in usoden vpliv na otrokovo spolnost. Spolnost je tako stvaritev vsakega posameznika, pa vendarle je nihče od nas ne more ustvariti sam (Klockars).

Poleg zgoraj navedenih in podrobneje opisanih člankov so bili na šoli predstavljeni še trije glavni članki, prav tako z diskusijami. Denia G. Barret in Thomas F. Barret iz ZDA sta predstavila članek z naslovom »Klinični prispevki na temo pubertete in vloga testisov v psiho-seksualnem razvoju« [angl. Clinical contributions on Puberty and the Role of the Testicles in Psychosexual Development], v katerem sta poskusila prikazati razumevanje moškega psihoseksualnega razvoja izza okvirov tradicionalnega »falocentričnega« pogleda z vključitvijo testisov in notranjih genitalij.

Renate Klleter, psihoanalitičarka iz Nemčije, je predstavila članek z naslovom »Predadolescenca in podoživljanje zgodnje otroške travme« [angl. Pre-adolescence and Re-enactment of early childhood trauma]. Članek je zasnovan kot izvleček analize z 12-letnim dečkom, ki je podoživljal predverbalno travmo skozi svojo igro. Avtorica je našla način, kako s pomočjo igre besed priti v stik z njegovimi izoliranimi, odcepljenimi in nerazvitimi deli selfa, in ga opisala v svojem članku. Skozi to igro je omogočila malemu pacientu in sebi izražanje čustvenih in intelektualnih doživetij. Ta metoda je odprla možnost prve triangulacije iz prvotno odcepljene čustvene izkušnje otroka in tako je lahko vzniknil v terapiji za otroka nov čustven pomen.

Zadnji članek z naslovom »Pozna latenca – zgodnja puberteta, kriza v subjektivizaciji« [angl. Late latency – early puberty, a crisis in subjectivation] je predstavil Jaap Ubbels, psihoanalitik iz Amsterdama (Nizozemska). V članku je opisal pozno latenco in zgodnjo puberteto, ki sta obravnavani dialektično, kot kriza v subjektivizaciji. Subjektivizacija je filozofski in sociološki koncept, ki pa je bil umeščen v meta-psihologijo in klinično psihoanalitično razmišljanje s strani Cahna (1998) in Kennedyja (2000). Povezan je z življenjskim procesom, ki daje subjektiven pomen izkušnjam v življenju. Subjektivizacija pomeni kontinuiran proces »postati subjekt«: to pomeni, da se oseba prepozna, ima svojo lastno usmeritev, je subjekt, ki lahko doživlja sebe in ima sposobnost samorefleksije, in hkrati nekdo, ki predvideva odgovornost zase in za svoja dejanja (Ubbels po Cavell, 2006).

V zbornik člankov iz letošnje šole je bil vključen tudi članek norveškega psihoanalitika Andersa Zachrissona o psihoanalitičnih terapijah [angl. Psychoanalytic therapies] s posebnim poudarkom in nekaterimi usmeritvami ter napotki za analitično delo z mladostniki oz. adolescenti. Psihoanalitične terapije mladostnikov temeljijo na osnovnih metodoloških temeljih psihoanalize, hkrati pa upoštevajo posebnosti razvojnih momentov in konfliktov tega obdobja, ki so praviloma zelo močni in dramatični tako v fizičnem kot v duševnem pogledu. Delo z mladostniki vključuje običajne metode psihoanalize, ki pa so prepredene z bolj intuitivnimi intervencami zato, da se lahko mladega pacienta doseže čustveno. Temeljni terapevtski koncepti so: proste asociacije, transfer – kontratransfer in delo z odpori. Vse to se dogaja v terapevtskem procesu in odnosu med pacientom in terapevtom, ki je uokvirjen v terapevtskem settingu. Dinamika odnosa med pacientom in terapevtom je v središču pozornosti. Pomembna sta terapevtov odnos in terapevtska drža. Delo s starejšimi mladostniki je bližje psihoanalizi odraslih, medtem ko je delo z mlajšimi adolescenti bližje otroški analizi. Posebnost v delu z mladostniki so specifični notranji konflikti in intrapsihična dinamika. Hitra in dramatična sprememba od otroka k odraslemu se kaže na različnih področjih: telesnem, spolnem, čustvenem ter na področju identitete. Zato lahko hitro pride do strahov, povezanih s kaosom, razpadom in psihozo. Notranji pritiski vzbujajo regresivne reakcije. Identitetna kriza v mladostništvu je vezana na povezavo različnih delov osebnosti v uniformno izkušnjo celovitosti selfa. Cilj terapije je vzbujanje razvojnih impulzov, ki se predelajo in preoblikujejo v mentalne slike, simbole in metafore. Pomemben je razvoj refleksivne funkcije in kapaciteta za predelavo – mentalizacija (Zachrisson).

Ni nujno, da se mladostnik sam odloči za terapijo, velikokrat je odločitev povezana s starši, vendar so obeti za terapijo boljši, če jo mladostnik doživlja kot svoj projekt in proces.

Kar zadeva osnovno pravilo prostih asociacij je včasih za mladostnika to težko, ker vsebuje paradoks ukaza »želim, da si spontan«. Včasih je navodilo v smeri »vzemite si čas, ki ga potrebujete, zato da boste spregovorili o tem, kar je v vaših mislih oziroma srcu« dovolj dobro. Pomembno je poudariti pravilo zaupnosti, saj gre za občutke in doživljanja, ki so povezani z najbolj skrivnostnimi in s sramom povezanimi bolečimi občutki (Zachrison).

V zvezi s pravilom abstinence, ki ga je Freud formuliral po načelih svojih opažanj o transferni ljubezni (1915), so sodobna razmišljanja bolj kompleksna. Obstaja razmejitvev med sprejemanjem – afirmacijo [angl. affirmation], ki pomeni razumevanje čustvene reakcije, in gratifikacijo [angl. gratification], ki je povezana z zadovoljitvijo otroških potreb. Veliko terapevtov meni, da gratifikacija ne sodi v psihoanalitično terapijo, medtem ko so ostali mnenja, da je ta pomemben in neizogiben del zdravljenja (Zachrison).

Mladostniki so lahko zelo občutljivi na terapevtovo osebnost ter na obnašanje v terapevtskem odnosu. Tukaj je pomembno omeniti avtentičnost terapevta, kar pomeni biti nekdo, ki se ne pretvarja in ima dve pomembni lastnosti: poštenost in iskrenost. Ker je čustvena izmenjava med pacientom in terapevtom pomembna, terapevtu ne bosta pomagali zgolj intelektualna in tehnična brezhibnost oziroma korektnost. Zlasti pomembna je terapevtova zmožnost nihanja med uglašenosťjo [angl. attunement] in refleksijo [angl. reflection]. Prvo pomeni čutiti s pacientom in drugo razmišljati o pacientu. To nihanje nosi v sebi stopnjo tveganja, ker pomeni, da je lahko terapevtski položaj v procesu izgubljen in mora biti vedno na novo vzpostavljen. Terapevtovo poslušanje, njegova prosto lebdeča pozornost in upoštevanje vsega izrečenega – vse je enako pomembno. Nekaj teoretskih konceptov empatičnega doživljanja in povezav nezavednega med pacientom in terapevtom je danih s strani različnih avtorjev (containing – Bion; holding – Winnicott).

Nevtralnost je položaj, ki je povezan z opazovanjem notranjih konfliktov pacienta. Ta omogoča distanco do potreb pacienta in sovпада z nekakšno vmesno pozicijo med mladostnikom in njegovimi starši. Terapevt lahko pade v skušnjava ocenjevanja, kaj je prav in kaj narobe, kaj je dobro in kaj slabo ter prevzame odgovornost za vodenje mladostnika v pravo smer. Velikokrat je to povezano z ambicijo terapevta biti »dober starš«. Po eni strani mora biti terapevt distanciran, po drugi strani pa mora biti odnos prežet s prijateljstvom, predvidevanjem, mirnostjo in prostorom za razmišljanje. Terapevtov dodatni bonus je, če v mladostniku vzbudi radovednost (Zachrison).

V terapevtskem odnosu je pomemben občutek temeljnega zaupanja in varnosti. Problem dela z mladostniki je ravno v pogostosti nezaupanja in skepticizma. Zaradi tega zahtevajo terapije veliko časa za vzpostavitev teh okoliščin. Adolescent po drugi strani močno pritiska na obnašanje terapevta. Velikokrat je terapevt pod pritiskom svoje reakcije namesto razmišljanja. To pomeni, da se v terapevtu vzbujajo občutki potrebe po svetovanju, ocenjevanju, opogumljanju in kritiziranju namesto analiziranja. Terapevt je lahko izzvan tudi z narcističnimi napadi pacienta (Zachrison).

Pri transferju terapevt postane oseba, v kateri se re-aktivirajo objektni odnosi iz predhodnih

obdobji v »setting« tukaj in zdaj. Pomembno je prepoznati, kdo je terapevt za pacienta v danem trenutku, in kje se pacient čustveno nahaja. Kontratransfer je povezan s terapevtovim odzivom na pacienta. Pri delu z mladostniki se v terapiju vzbujajo tihi, nezadovoljni, uporniški, tesnobni, maščevalni in vznoseni vzgibi mladega dečka ali deklice. To niso le reakcije kontratransferja, temveč tudi transferne reakcije terapevta. Pacient je lahko potencialno tudi hči ali sin terapevta. Morda je še najboljši opis kontratransferja sledeč: gre za večplasten proces, ki je v svojem največjem delu intuitiven, velikokrat kreativen, vendarle pa vedno pod pritiskom, da bi se lahko razvil v iracionalne, izkrivljene reakcije in aktiviral slepe pege (Zachrison).

Odpori, ki nastajajo v terapiji mladostnikov, so povezani s tesnobo in strahom pred tem, da bi uvidi razkrili nekaj slabšega od trenutnega. Za nagovarjanje te vrste odporov mora terapevt nagovoriti problem tesnobe. Verjetno so vsi mladostniki v terapiji na takšen ali drugačen način žrtve neželjenih, travmatskih okoliščin, neustreznega otroškega okolja, zavrnitev, izgub in ponižanj. Po drugi strani pa so aktivni predstavniki svojega življenja (Zachrison).

V klasični psihoanalizi je namen zdravljenja pacientov uvid. Ta pogled je še vedno veljaven, vendarle pa je slika bolj kompleksna, kot je bila včasih. Uvid mora biti del izkušnje v odnosu s terapevtom, da bo učinkovit. Interpretacija nezavednih misli, želja in konfliktov in predelava nista edina pomena psihične spremembe. Pomembno je »kontejniranje« [angl. containing] neznosnih notranjih stanj pacienta, afirmacija in potrditev občutkov in izkušenj.

Če v kratkem povzamemo, omogoča interpretacija uvid in širjenje samospoznanja, predelava pomeni okrepitev kapacitet za simbolno mišljenje in proces mentalizacije, medtem ko pomeni kontejniranje okrepitev kapacitet za soočanje in prenašanje močnih občutkov notranjega doživljanja.

V analitičnem delu z mladostniki je pomembna uporaba jezika, ker pomeni korak od impulzivnih reakcij k razmišljanju. Pri delu z odraslimi je tišina velikokrat razumljena kot odpor prostemu asociiranju. Pri mladostnikih in tudi pri bolj resno motenih odraslih pa je tišina lahko izraz različnih stanj: lahko je protest proti zdravljenju ali zavrnitev analitika, lahko je odraz občutkov zavrnitve s strani analitika, lahko je prikaz nezmožnosti navezave na drugo osebo. Včasih gre za notranji občutek praznine, za občutek izolacije, kjer kakršnokoli govorjenje nima nobenega smisla. Lahko pa gre tudi za odraz notranjega dogajanja v pacientu, ki mu je še neznano in ni del njegovega dosedanjega izkustva. Pri delu z mladostniki sta pomembna tako kontratransfer kot njegova interpretacija. Ker so pri mladostnikih posebno pomembni prijateljstvo, intimnost in bližina, lahko pomanjkanje tega vodi v stanje, ko se mladostnik zaščiti z odtujitvijo, distanco, tesnobo in občutki popolne osamljenosti. V povezavi z avtodestruktivnostjo in nasiljem do sebe lahko to vodi do samomorilnih misli in idej. Pomembno je, da ta stanja terapevt lahko nagovori ter odpre polje komunikacije s pacientom – tako direktno kot tudi skozi metafore. Terapevtovo lastno občutenje takšnih stanj v pacientu lahko služi kot primer dela s kontratransferjem, ki ima osnove v intuiciji.

Delo z mladostniki pomeni zaupati svojim občutkom. Ko terapevtova intuicija zadene tarčo doživljanja pri mladostniku, se vzpostavi močan odnos in povezanost pacienta in terapevta. Ta je pomemben dodatek pri delu z mladostniki. Treba pa je poudariti, da je terapevtov notranji svet, v katerem delujejo teoretična znanja, izkušnje, samorefleksija, empatija ter občutki kontratransferja, nekaj, kar daje usmeritev intuiciji in ustvarjalnosti. Brez metodološke osnove bi intuitivne intervence z lahkoto postale magična ugibanja, ki vodijo v tveganje in slepo ulico namesto v odpiranje novih pogledov pacienta (Zachrison).

Naj v zaključku tega poročila izpostavim, da je lanska šola v Sloveniji potekala že četrto leto. V sklopu omenjenih šol poteka tudi štiriletno izobraževanje iz otroške analize. Kandidati, ki so v tem izobraževanju oz. treningu že drugo leto zapored, pripravljajo svoje diskusijske članke o glavnih člankih (predstavljene zgoraj). Udeleženci šole pa so kandidati psihoanalitičnega treninga in psihoterapevti, ki se zanimajo za poglobljeno delo z otroki in mladostniki.

Veselimo se, da bo tudi prihodnja šola v novembru 2013 v Sloveniji, v Portorožu. Informacije o šoli bodo objavljene na spletni strani PIEE in na spletni strani slovenskih psihoanalitikov.

Literatura:

Badoni, M. (2012). *Preadolescence, an age suspended. Preadolescence*. The 14th East European Psychoanalytical School for Child and Adolescent Psychoanalysis, pp. 8–15.

Barrett, D.G., Barrett, T.F. (2013). *Clinical Contributions on Puberty and the Role of the Testicles in Psychosexual Development. Preadolescence*. The 14th East European Psychoanalytical School for Child and Adolescent Psychoanalysis, pp. 20.

Blos, P. (1958). Preadolescence Drive Organization. *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 6, pp. 47–56.

Bollas, C. (2000). *Hysteria*. London. Routledge.

Bion, W.R. (1962). Learning from Experience. *A Jason Aronson Book*. Rowan & Littlefield Publishers, Inc. 2004.

Fonagy, P., Target, M. (2007). The Rooting of the Mind in the Body: New links between attachment theory and psychoanalytic thought. *J. Amer. Psychoanal. Assn.* 55, pp. 411–456.

Freud, S. (1905). *Three Essays on the Theory of Sexuality*. The St.Ed., 7, pp. 123–243.

Freud, S. (1890-1937). *Spisi o psihoanalitični tehniki. Spisi o tehniki obravnave od 1911 do 1915*. Ljubljana. Analecta, 2005.

Frojd, S. (1940). O seksualnoj teoriji. *Totem i Tabu.*, Matica Srpska, pp. 11–118.

Kelleter, R. (2013). *Pre-adolescence and Re-enactment of early childhood trauma. Preadolescence*. The 14th East European Psychoanalytical School for Child and Adolescent Psychoanalysis, pp. 47.

Klockars, L. (2013). *On the Essence of Sexuality. Preadolescence*. The 14th East European Psychoanalytical School for Child and Adolescent Psychoanalysis, pp. 30–39.

Laufer, M. (1976). The Central Masturbation Fantasy, *The Final sexual organization and Adolescence*.

Laplanche, J. (1967–1992, 1992, 1999, 2007). *Seksualnost in Enigma*. Ljubljana. Analecta, 2008.

Stoller, R.J. (1968). *Sex and Gender*. London. Maresfield Library 1984.

Ubbels, J. (2013). *Late latency-early puberty, a crisis in subjectivation. Preadolescence*. The 14th East European Psychoanalytical School for Child and Adolescent Psychoanalysis, pp. 61.

Zachrisson, A. (2012). *Psychoanalytic therapies. Preadolescence*. The 14th East European Psychoanalytical School for Child and Adolescent Psychoanalysis, pp. 74–82.